

lletres

El món medieval gironí vist per la ficció literària

Novel·les ambientades en aquesta època permeten reconstruir capítols de la història de les terres gironines

La sacsejada editorial que va suposar *El nom de la rosa* (1980), d'Umberto Eco, va fer brollar un gènere prolífic de recreació històrica en moltes llengües, inclosa la catalana. Els concursos de ficció històrica han sovintejat des d'aleshores a casa nostra (Premi Nèstor Luján, de l'editorial Columna, el 1997; Premi Leandre Colomer, de Viena Edicions, el 2001; Premi Gregal, de l'Editorial Gregal, el 2012...), i és possible trobar a les llibreries prestatges que es renoven estacionalment amb títols nous i autors d'ofici consolidat o de nova crida gremial. L'època medieval és la que ha provocat més magnetisme a l'elenc d'escriptors de ficció històrica, potser per la boira de misteri, intriga i fantasia, que permet mesclar realitat i suspens.

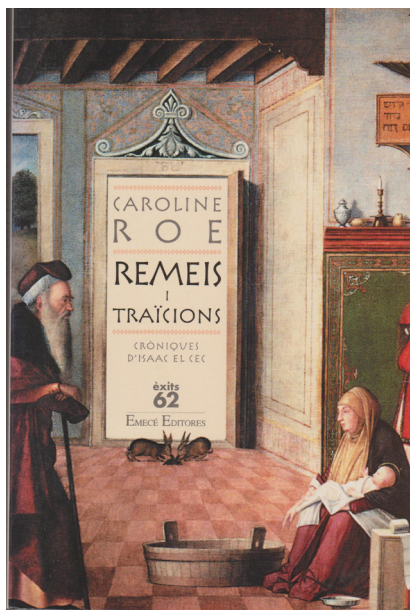
JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ > Text

El monestir de Sant Pere de Rodes és l'escenari de diverses trames, sobretot de recerca de tresors relacionats amb el pare de l'Església. A *Opus spicatum: La crònica prohibida* (2010), Eugeni Verdú combina la narració de fets pretèrits (any 614 i segle x) i personalitats històriques (papa Bonifaci IV, el prior Tassius...) amb personatges contemporanis. El leitmotiv: revelar els secrets d'uns manuscrits i la cripta de la basílica del monestir.

La rocambolesca èpica de la troballa, el robatori, l'ocultació i la recuperació de les relíquies de sant Pere a la segona meitat del segle x és el nus argumental de *La muntanya de les relíquies* (2013), de Joan Soler i Amigó.

D'ambientació al Port de la Selva actual és *El tresor del cap de Creus* (2011), de Sergi Palol. Per a la recerca d'un tresor ocult al monestir, uns versos de J. V. Foix esdevenen un original codi desxifrador.

A *Un llop a Empúries* (1998), Daniel Peñarroja ens presenta un monjo execrable, fra Pere, un antic dàlmata anomenat Llop que, un matí d'hivern de l'any 1030, des de la seva reclusió al

>> Portada de *Remeis i Traïcions*, de Caroline Roe. Edicions 62.

Sant Pere de Rodes és l'escenari de diverses trames, sobretot de recerca de tresors relacionats amb el pare de l'Església

monestir de la serra de Rodes evoca, sense pudor ni remordiments, la seva vida amoral farcida de crims.

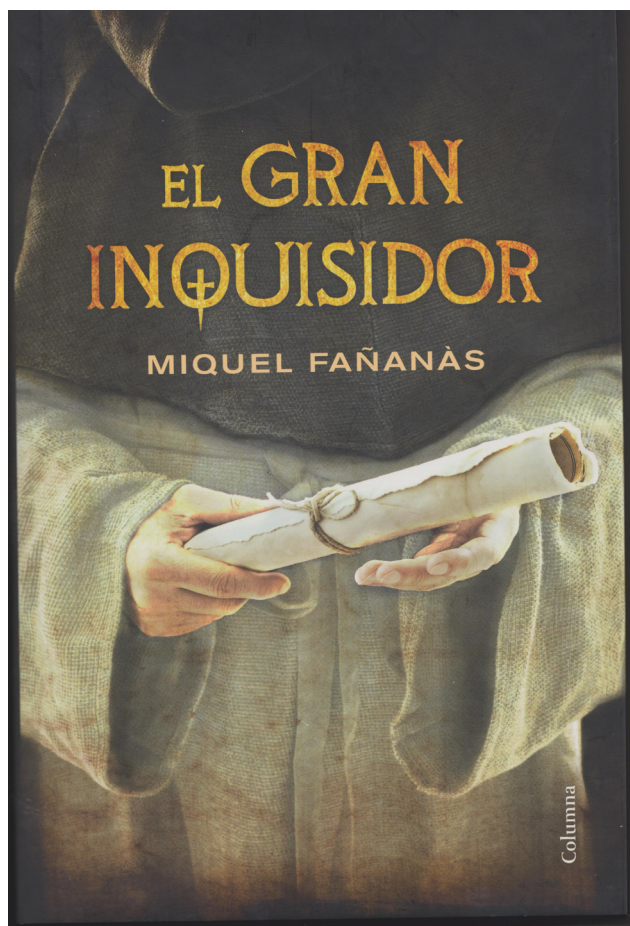
Núria Esponellà es va documentar fins al moll de l'os per escriure *Rere els murs* (2009), novel·la ambientada a la segona meitat del segle XII, quan l'abat Berenguer va combatre per preservar els privilegis de l'abadia davant les aspiracions del comte d'Empúries i del vescomte de Peralada. Mentrestant, el mestre Peire esculpia la monumental portada de marbre abans no arribés el jubileu.

Una novel·la de ciència-ficció medieval amb ambientació i viatges intercomarcals és *La comanda* (2013), d'Enric Crespi. El punt de sortida és Sant Pere de Rodes, l'abat del qual encarrega al monjo Carolus que investigui uns fets sobrenaturals que el duren a Vallfogona, passant per Peralada, Banyoles, Castellfollit, Sant Joan les Abadesses, Ripoll...

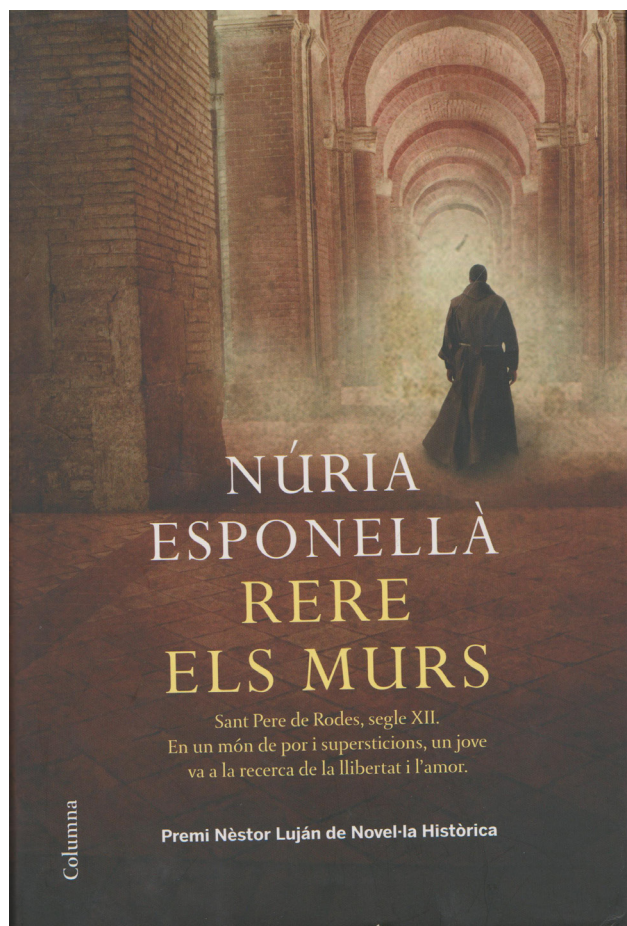
Un apunt: El filòleg Narcís Garolera va demanar a la Generalitat el març del 2017 la restitució del topònim històric *Roda* en comptes de *Rodes*.

Alt Empordà

El personatge històric i alhora mític de la reina Sibil·la de Fortià, darrera

>> Portada d'El gran inquisidor, de Miquel Fañanàs. Columna.

>> Portada de Rere els murs, de Núria Esponellà. Columna.

esposa de Pere el Cerimoniós, és motiu d'estudi i assaig narratiu per part de l'escriptor valencià Joaquim Borrell. *Sibil·la, la plebea que va regnar* (2001) relata la presència davant d'un tribunal d'ultratomba d'aquesta dona d'aigua que s'alça de la seva tomba l'any 1406 per reviure la seva ascensió des d'un fosc senyoratge camperol empordanès fins a regnar amb el suport popular, però amb un final turbulent per les intrigues de la cort catalana de la baixa edat mitjana.

Abans de la batalla (2012), de Josep Torrent, narra les vicissituds de Martí, fill d'un trobador que havia fugit de Tolosa de Llenguadoc, que viu a casa d'una família al servei del comte d'Empúries, i que és reclutat quan els comtes catalans decideixen ajudar el rei de Castella a la batalla de Las Navas de Tolosa (1212), decisiva per trencar l'hegemonia musulmana en benefici dels regnes cristians.

Garrotxa

El pont dels jueus (2007) descriu amb detall un fet històric: la construcció del pont de Besalú a principis del segle XI. Les notes de l'autor, Martí Gironell, són imprescindibles per poder destriar els esdeveniments documentats i verídics dels inventats. La novel·la conté nombrosos tresors històrics, arqueològics i folklòrics: estils constructius, l'estil de vida de nobles i bisbes catalans, la rivalitat entre el comtat de Besalú i el d'Empúries, la comunitat jueva, monuments de la vila, els remeis populars, les receptes de cuina del menjar caixer i dels cristians, llegendes de les dones d'aigua...

A *La confesión: El médico templario* (2016), Jesús Ávila Granados retrata un metge català, nascut a Argelaguer, que viu entre les acaballes del segle XIII i les primeries del XIV. A més de físic galènic, havia estat cavaller templer.

El pont dels jueus descriu amb detall la construcció del pont de Besalú a principis del segle XI

Moribund al regne de Granada, explica la seva vida atzarosa a un amic musulmà. Una història de respecte i tolerància religiosa que ens durà en breus recorreguts a Besalú, Olot i Santa Pau, entre altres indrets de dins i fora de les demarcacions gironines.

El llibre en format de còmic *El comte Despertaferro* (2011), de Josep M. (Jou) Ramírez, relata la vida de Guillem Galceran de Cartellà, senyor d'Hostoles, el primer capità dels almogàvers, abans que ho fos Roger de Flor. És també la història d'Arnau, un camperol valent que plantà cara al seu senyor feudal, en el mateix escenari (el castell d'Hostoles, Sant Feliu de Pallerols) de la revolta dels remences, però dos-cents anys abans.

Eduard Castellarnau escriu una novel·la d'intriga (*La ruta del silenci*, 2002) situada al segle XII, en temps de Peronella com a reina regent, en què Andreu Mirat és encarregat d'escorcollar la misteriosa mort del

vescomte Bernat de Bas en un carreró de Besalú. El seu viatge ens endinsarà en indrets i valors socials que dibuixen un retaule de la vida medieval.

Ripollès

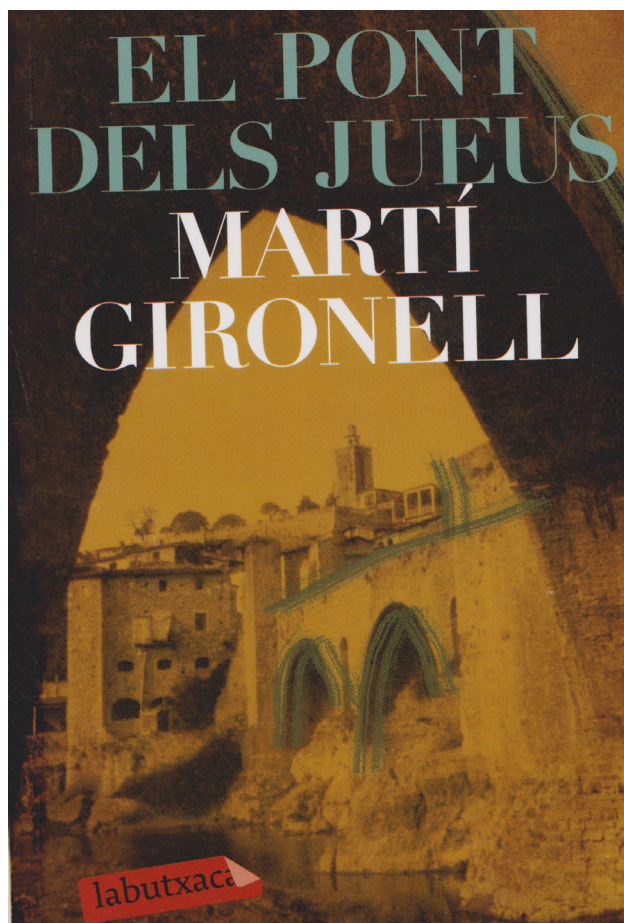
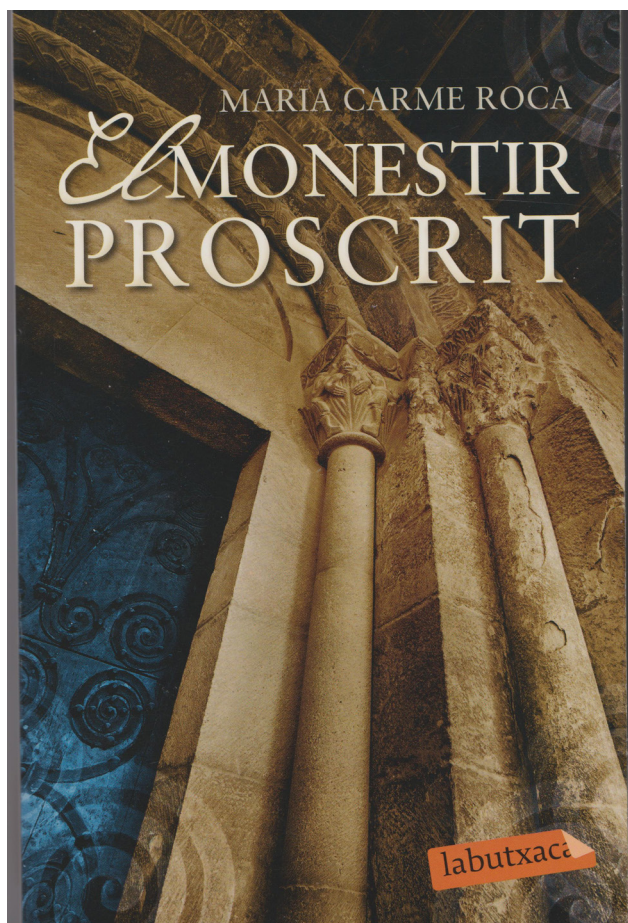
Les cròniques del bressol de Catalunya van associades majorment a la figura cabdal de l'abat Oliba, religiós benedictí, bisbe de Vic, abat de Santa Maria de Ripoll i Sant Miquel de Cuixà, així com comte de Berga i Ripoll. A *El monestir proscrit* (2008), de Maria Carme Roca, Oliba interpreta el paper de mitjancer d'un fet històric polèmic de principis del segle XI: el comportament impúdic de les monges del monestir de Sant Joan de Ripoll (avui dia, de Sant Joan de les Abadesses) i la seva expulsió mitjançant la butlla del papa Benet VIII. En aquest fet es basa la llegenda del comte Arnau. La figura de l'abadessa Ingilberga (germana d'Oliba) també ocupa el capítol v de la novel·la de Lluís Racionero *Cercamón* (1982).

El somni del comte Berenguer IV i l'abat Gausfred de construir la portalada esculpida de l'església de Santa Maria de Ripoll ocupa l'espai i l'època (estiu i entrada de la tardor de 1162) de *La Bíblia de pedra* (2014), de l'escriptor osonenc Marc Capdevila, que sap combinar hàbilment història (l'abat), art (el pintor Ermengol) i el món remeier (Violant és una guaridora), per construir un relat d'intriga en què aquests personatges han de descobrir el perquè de les estranyes morts de tres bagasses.

Un dels escenaris d'*Amor prohibit* (2015), a part de Vic, Manresa i Sant Benet de Bages, és la vall de Camprodon sacsejada pels terratrèmols de la tardor del 1427. És una narració de la relació romàntica entre Marc Roselló, encarregat de l'*scriptorium* del monestir benedictí de Sant Pere de Camprodon, i Agnès de Girabent, filla d'un noble rural de la Seu d'Urgell. En un segon nivell

>> Portada d'*El monestir proscrit*, de Maria Carme Roca. Columna.

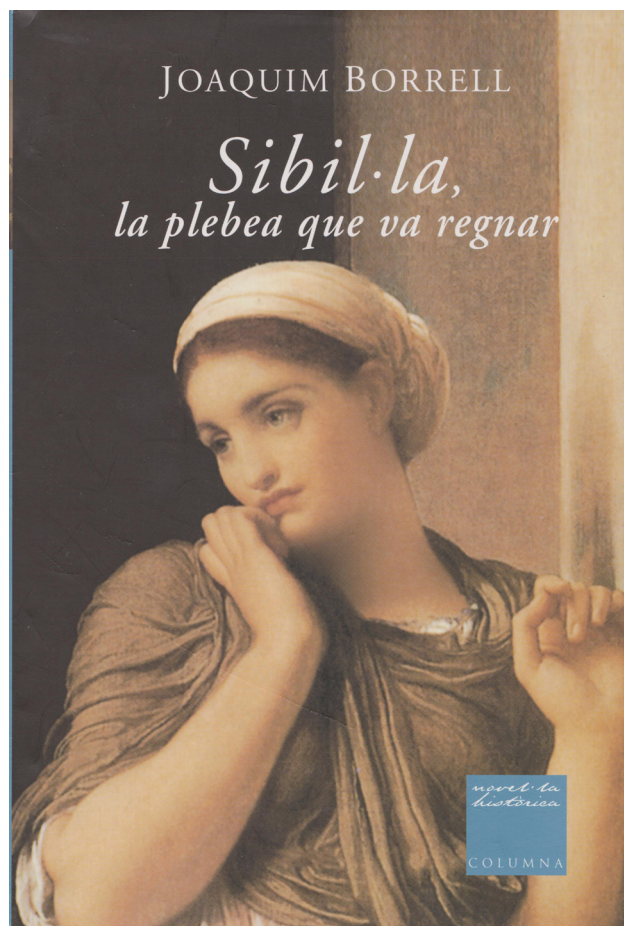
>> Portada d'*El Pont dels jueus*, de Martí Gironell. Columna.

>> Portada del còmic *El Comte Despertaferro*. Josep M. Ramírez Burgada.

>> Portada de *Sibil·la*, de Joaquim Borrell. Columna.

argumental la novel·la vol retre homenatge a les dones que varen exercir oficis sanitaris a la baixa edat mitjana i que varen practicar la medicina amb permís del rei. L'Agnès vol emular la jueva Floreta Sanoga i la seva deixeblla Margarida Tornerons, que arribà a ser cirurgiana de Vic.

La Girona de la Inquisició

La figura omnipotent com a representant del Sant Ofici i inquisidor general de la Corona catalanoaragonesa és el gironí Nicolau

Un dels escenaris d'Amor prohibit és la vall de Camprodon sacsejada pels terratrèmols de la tardor del 1427

Eimeric (1320-1399). Miquel Fañanàs s'endinsa en el projecte de revelar els enigmes i les foscos d'aquest teòleg dominic, fanàtic perseguidor dels lul·lians i instigador de persecucions i execucions públiques de bruixes, jueus i heretges. *El gran inquisidor* (2015) és una extensa i reeixida biografia, publicada tres anys després d'haver tractat la llegenda popular de Guisla Recasens, la fabulosa bruixa de la catedral immortalitzada en una de les gàrgoles. L'argument és fictici però versemblant. Darrere *La bruixa de pedra* (2012) hi ha un notable treball de documentació.

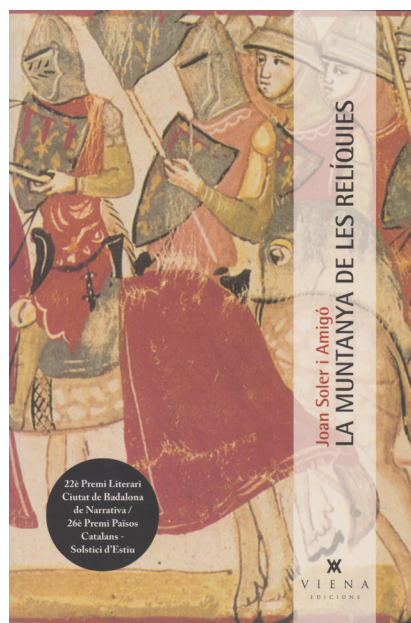
Nicolau Eimeric també és el protagonista d'una extensa sèrie de novel·les de l'escriptor italià Valerio Evangelisti. Són narracions que mesclen gèneres diversos (novel·la històrica, teories pseudocientífiques de la ciència-ficció, la barreja gòtica d'amor i horror sobrenatural...). El

cicle el componen dotze títols: el primer, *Nicolas Eymerich, inquisitore*, és del 1994, i l'últim, *Rex tremendae maiestatis*, del 2010. L'editorial Grijalbo els ha traduït al castellà.

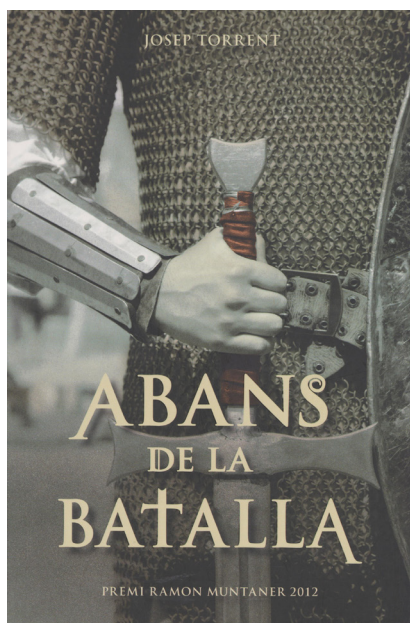
L'estendard del cavaller (2008), d'Adrià Bofarull, és un relat de la Girona convulsa del segle XIV, de guerres intestines amb el comte d'Empúries i misteriosos assassinats als carrers relacionats amb un assumpte arcà de l'Església. Arnau d'Amer, capità de les forces de la ciutat, com a ajudants detectius compta amb una remeiera, Gaia la Bruixa, i Ester, filla d'Isaac el Jueu.

La Girona jueva

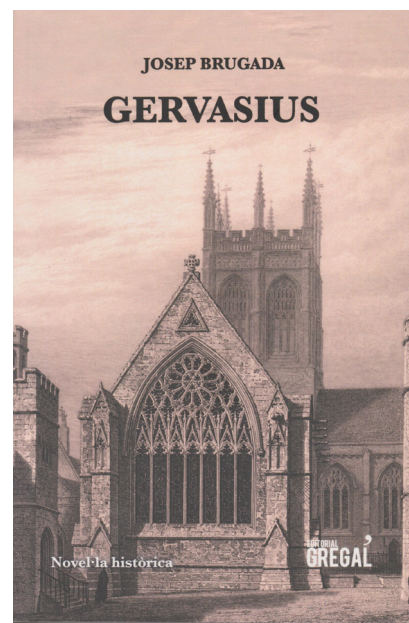
Sílvia Planas és l'autora de dues petites narracions històriques sobre la dona jueva a Girona. A *Filles de Sara* (2001), producte de la seva extensa recerca en arxius medievals, els diferents retrats de la dona al call jueu (o aljama) pels

>> Portada de *La muntanya de les relíquies*, de Joan Soler. Viena.

>> Portada d'*Abans de la batalla*, de Josep Torrent. Edicions 62.

>> Portada de *Gervasius*, de Josep Brugada. Gregal.

volts de la baixa edat mitjana no pot ser més corprenedor pel servilisme, la docilitat i el paper secundari que desenvolupaven. A *Na Blanca, jueva de Girona* (s. XIV), escrit nou anys després, exposa el fet real d'una dona forçada a convertir-se al cristianisme arran dels aldarulls del 1391, quan el call va ser atacat per la xusma cristiana. Blanca va saber mantenir la fe jueva arriscant-se a perdre les possessions i la vida a la foguera si era descoberta.

Les guerres contra els sarraïns, els assalts als calls jueus per part dels cristians exaltats, les intrigues dels palaus episcopals, les conxorxes de poder, la defensa de la religió hebrea a la disputa de Barcelona, l'amistat amb Ramon Llull... són només algunes tesselles del mosaic de les vivències de Nahmànides (Bonastruc ça Porta, per als cristians), el filòsof, metge, poeta i cabalista (1194-1270). A *Bonastruc, el jueu* (2017) novament, com en el cas d'Eimeric, Miquel Fañanàs fa una dissecció rigorosa i apassionant d'un personatge real, en aquest cas del gran rabí de Catalunya.

No solament els jueus banquers tenien una consolidada protecció reial. També la tenien els metges. L'escriptora canadencina Caroline Roe és la creadora de la figura d'Isaac el Cec, conegut per les virtuts dels seus remeis, que desenvolupa l'ofici sanitari i de detectiu en el marc d'una

Girona convulsa per la pesta negra i altres estralls que no tenen a veure amb l'epidèmia i que comporten una cacera de bruixes. *Remeis i traïcions* (1997) i *Remei per a un xarlatà* (1998) són dues magnífiques peces de novel·la històrica i thriller alhora.

Evangeli gris relata els fets de la vetlla de Sant Llorenç, que van tenir com a resultat la crema del barri jueu

La relació entre cristians i jueus visqué dissortats episodis d'intolerància, bel·ligerància i persecució. Les penúries de pagesos i vilatans eren atribuïbles als veïns del call. A *Evangeli gris* (1981) Vicenç Villatoro retrata els fets de la vetlla de Sant Llorenç (10 d'agost de 1391), que van tenir com a resultat la crema del barri jueu i l'expulsió dels seus pobladors a la darrereria del segle XIV.

Aquests episodis de xenofòbia cruenta, de revenges o d'odi a la diversitat religiosa resulten ben actuals. Amb una finalitat clarament pedagògica per fer reflexionar els joves d'avui dia, Dolors Garcia i Cornellà crea una història de ficció (*L'esclau del*

Mercadal, 2003) d'amistat i dificultats entre joves de la Girona del segle XIV: un cristià (Hug), un jueu (Jucef) i un esclau musulmà (Suliman).

Una altra novel·la d'ambientació a la ciutat de l'Undarius (Onyar) en el seu introït és *Gervasius* (2016), de Josep Brugada. Amb molta documentació i un llenguatge plethòric de citacions flamígeres, l'autor explica, com en una epopeia, el pelegrinatge de Gervasius (nom que li fou atribuït a Francesc Eiximenis en entrar de jovenet al convent) amb dos germans franciscans més des del claustre de framenors de Girona fins al regne d'Anglaterra. Acabats els estudis del quadríviu, amb què havia obtingut el grau de batxiller, rebé la comanda del guardià del convent de Girona de completar la seva formació teològica i filosòfica a Oxonia i Cantabrigia. Als ulls d'un lector modern, es tracta del relat d'un Erasmus *avant la lettre*. El seu periple per terres empordaneses, rosselloneses, provençals i del regne de França es llegeix com un vademècum, una guia cartogràfica de les xarxes de romiatge i hostatgeria seglars i religioses. Com a mar de fons, les *disputationes* teològiques dels principals ordes del segle XIV.

José Luis Bartolomé
és catedràtic jubilat d'anglès de l'Escola Oficial d'Idiomes.